

Posudek vedoucí bakalářské práce

Mariana Drewsová, 2021. Etnografie otužování v Praze. FHS UK.

Bakalářská práce Mariany Drewsové se věnuje fenoménu, který se stal nejen v České republice symbolem druhé i třetí vlny pandemie onemocnění COVID-19. Otužování prostřednictvím ponořování se do ledové vody je jev, koncentrující v sobě množství různorodých významů, autorka se ho ale rozhodla zkoumat prostřednictvím etnografie a interpretovat ho ve vztahu k literatuře zejména z oblasti antropologie a sociologie těla a zdraví. Vzhledem k záplavě COVIDové tematiky, které tyto společenskovední subdisciplíny čelí jsem velice uvítala, že se studentka vydala odvážně na poměrně odborně neprošlapanou cestu zkoumání otužování, a to ve smyslu praxe, významů jí připisovaných, i způsobů jejího individuálního zažívání. Přestože neměla Mariana předešlou zkušenost s etnografickým výzkumem, a zásadně hluboký vhled do antropologické a sociologické literatury, ráda bych hned na úvod podotkla, že hodnotím velice kladně její píli, znalosti si doplnit. Prostřednictvím soustavné individuální práce si studentka osvojila metodu, způsob uvažování a psaní na takovou úroveň, že byla nakonec schopná výzkum úspěšně realizovat a vytvořit srozumitelnou, konzistentně podanou práci, ve které se jí daří propojovat ne vždy snadné teoretické koncepty s etnografickými daty ve funkční interpretaci. Současně oceňuji autorčino odhodlání, provádět výzkum v době, kdy bylo vytváření i udržování (nových) sociálních kontaktů značně ztíženo nejen protiepidemickými opatřeními. Nakonec velmi kladně hodnotím využití cizojazyčné literatury, i to, že si autorka některé ze zdrojů vyhledala samostatně.

Práce je klasicky členěna na úvod, část věnované teoretickým východiskům, metodologii, empirickou část a závěr.

Teoretická kapitola je rozsáhlá a kombinuje množství analytických konceptů, které se autorce povětšinou času daří velmi úspěšně představit. Její rozsah ale má, jak se domnívám, za důsledek dvojnásobnou slabinu. Autorka ne vždy úplně přesvědčivě situuje rozdílná sdělení (nedůsledně oddělený v podstatě empirický kontext a teorie na str. 6, kde dochází k nepřesvědčivému vymezení pozitivismu vs. konstruktivismu skrze současnou holistickou definici zdraví WHO, která jistě není reprezentativní pro pozitivistický přístup). Dále v textu místy již nezbývá prostor na kritickou práci se zdroji (např. v podkapitole o ideálu těla). V důsledku se pak v práci objevují mezery v provázání teorie (např. diskurz a imunita) a teorie s daty. Příkladem toho budiž deklarovaná ambice využití teorie rizikové společnosti ve vztahu k zacházení se zdravím prostřednictvím formulace, na kvalitativní výzkum tohoto typu, příliš uzavřené otázky, jako je: „zda mají aktéři pocit, že sami zodpovídají za své zdraví“ (str. 6), či: „jestli je praxe otužování chápána jako cesta za tělesným ideálem...“. Přestože na následujících stránkách autorka rozlišuje účel různých typů odborné literatury, mohla by zde být funkce jednotlivých zdrojů důsledněji vyargumentovaná ve vztahu k výzkumnému problému skrze rozlišení na teoretickou, tematickou a kontextovou. To by pomohlo i porozumění tomu, jakou roli hrají v práci teorie, jež nejsou představeny v empirické části (např. koncept civilizovaného těla, či dualismu těla a mysli). Posledním vedlejším produktem šíře a hloubky teoretického rámce práce je výskyt odborných konceptů bez jejich definování (např. identita str. 9).

Metodologická část je velmi zdařilá. Nicméně její úvod, respektive deklarace, že je Wim Hofova metoda využitá „pouze pro kontext“ je nesrozumitelná. V podkapitole o metodách tvorby dat autorka tvrdí, že analýza již existujících zdrojů dat slouží pouze pro kontextualizaci, přičemž v empirické části nakládá s virtuálními a mediálními daty stejně jako s terénními poznámkami. Domnívám se ale, že se jedná pouze o chybnou formulaci.

V empirické části autorka velmi evokativně a pečlivě situuje terén ve smyslu současného popularizačně mediálního diskurzu otužování, transparentně představuje svůj vztah k tomuto fenoménu a skrze etnografické psaní uvádí čtenáře do terénu, stejně jako vymezuje skupinu a jednotlivé aktéry a aktérky výzkumu, ve vztahu k výzkumnému problému. Nicméně by závěrečný odstavec interpretace této části mohl být poněkud rozpracovanější (např. rozvést ony „mainstreamové imperativy“), přesnější a tím tak důkladněji propojený/ uvádějící zbytek práce. Dále umně a etnograficky popisuje praxi otužování, aby se mohla v následujících kapitolách orientovat už více analyticky. Toto rozdělení na spíše popisnou a spíše analytickou část dává smysl, nicméně jeho vedlejším produktem je, že se sdělení místy opakují.

V analytičtějších kapitolách empirické části autorka vykresluje a diskutuje disciplinační povahu otužování, stejně jako funkce této praxe ve smyslu normalizace jedinců ve vztahu k imperativu zdraví, která sestává jak z morální roviny (správný člověk/ občan), tak z roviny estetické (vizuálně hezké tělo). Současně zde diskutuje i funkci otužování smyslu sociality. Přestože autorka hojně pracuje (nejen) s etnografickými daty, místy text působí dojmem, že nevyužívá jejich potenciál, jako když píše (že si aktéři): „čas strávený ve vodě měří“ a na místo toho, aby podložila svou interpretaci aktéřskými explanacemi, *usuzuje*: „že se neotužují pouze pro zdraví, ale i pro pocit kontroly“ (str. 32). V empirické části také autorku dobíhá nepřilíš pečlivě uchopený vztah různých typů dat. Setkáváme se zde s odkazováním na data mediální a virtuální, aniž by často byl vysvětlen vztah mezi nimi a reflexemi zkušeností účastnic a účastníků výzkumu. V kapitole o morálce autorka nevyužívá vždy dat, které by přesvědčivě podložily interpretace, ta (např. reflexe aktérů ve smyslu pocitu provinilosti, když něco neudělají správně) se naopak objevují na různých jiných místech empirické části. Celkově ale autorka v empirické části, dle mého soudu úspěšně vykresluje dvojakou povahu disciplinace těla ve smyslu jeho podrobením normám i emancipaci a detailně, s hojným využitím dat a jejich povětšinou přesvědčivým propojením s teoriemi diskutuje dílčí argumenty práce. Otužování vykresluje jako fenomén, který je jednak časoprostorově specifický (vázaný na určité přírodní prostředí a zvýznamněný díky pandemií), jednak součástí dominantních mechanismů normalizace těl v širší (západní) společnosti.

Drobnější komentáře:

Úvod představuje velmi pěkně empirickou situovanost zkoumaného fenoménu, ale jeho spíše povrchní kontextualizaci ve vztahu k odbornému diskurzu. V textu by měly být objasněny významy aktéřských pojmů hned při jejich prvním užití (např. „horse stance“, či „otužilci“). V teoretické části by bylo zajímavé porovnat teorie založené na kvantitativně sociologickém přístupu (Křížová), s těmi kvalitativně sociologickými/ antropologickými (Lupton; Baarts s Pedersen; Murphy). V závěru by pak bylo pěkné využít znovu úvodní zastřešující teoretický koncept vědomého (trojjediného) těla. Výjimečně se autorka uchyluje k přehnaným (nesituovaným) generalizacím, jako když hovoří o tom, že je „otužování obecně bráno jako preventivní zdravotní činnost k posílení imunity“ (str. 6). Místy se taktéž objevuje nenazdrojovaný text zvýrazněný kurzívou (str. 25-26), povaha sdělení je tak nesrozumitelná.

Z formálního hlediska je text v pořádku a splňuje tak požadavky na kvalifikační práci tohoto typu. Celkově bakalářskou práci Mariany Drewsové považuji za velmi zdařilou, doporučuji ji k obhajobě a navrhuji hodnocení: výborně.

V Praze 4.6.2021

Alžběta Wolfová